

INTIMITATEA TEMPORARĂ A SPAȚIULUI PUBLIC

Asist. dr. arh Vladimir NICULA

Lucrarea a pornit în baza unui concept larg și universal valabil în domeniul artelor, în general, și al arhitecturii în particular, dar și din punctul de vedere al existenței curente — INTIMITATEA ca zonă a trăirii individuale, dar și a relaționării interpersonale. Scopul și tematica cercetării au fost însă conduse înspre o dimensiune particulară a manifestărilor intime și anume ipostaza în care acestea se derulează pe scena cotidiană a spațiului public contemporan.

Prima intenție de titlu a lucrării a fost *Intimitatea spațiului construit*. Aceasta ar fi aruncat însă studiul într-o aglomerare vastă de direcții de abordare și, mult mai neplăcut, pe drumuri mult bătătorite dinainte — anume discuțiile despre intimitatea universului locuinței. Prin urmare, a trebuit căutată o dimensiune a intimității spațiului arhitectural care să fie inedită, măcar și numai pentru autor, și care să reprezinte și o temă actuală de interes.

Spațiul public reprezintă, totodată, o problemă amplă care se află în sfera preocupărilor majore ale multor specialiști din cele mai diverse domenii, de cel puțin două decenii și până în prezent. În plus, în urma a numeroase observații directe ale comportamentului cetățenilor în diverse spații urbane, am remarcat că, în mod oarecum surprinzător, atrăgeau atenția acele momente ieșite din comun — posturile anecdotice, micile indiscreții, idilele, confruntările, obiectele uitate care, în absența posesorilor, căpătau valențe de natură moartă etc.

Prin urmare, apăsarea drept justificat și totodată de actualitate să vorbim despre intimitate în public, doar că, față de intimitatea din spațiul privat, care se află deci mereu *la ea acasă*, intimitatea din spațiul public are o trăsătură determinantă în plus: este trecătoare. Ideile de mai sus se regăsesc în prima parte a lucrării.

Capitolul 1. Introducere

Odată formulată tematica în varianta pe care am păstrat-o până la final, următorul pas a fost stabilirea unei structuri pentru începerea și dezvoltarea cercetării și apoi a lucrării. Am considerat necesar și relevant ca titlul *Intimitatea temporară a spațiului public* să fie despărțit în elementele componente. Pentru a înțelege sensul și importanța elementelor cu care am operat și, în egală măsură, pentru a identifica separat aportul lor la definirea tematicii de studiu, am formulat (aproximativ) câte un capitol pentru fiecare termen în parte. Fiecare din aceste părți ale lucrării a avut la bază o abordare generală — o descriere succintă a noțiunilor în cauză — și a avansat către sensul particular, dat de relevanța pentru tema aleasă. Semnificațiile și rolul intimității temporare în spațiul public apar din suprapunerea celor cinci părți. În cele ce urmează le vom parcurge pe rând, comasând concluziile parțiale de până acum.

Capitolul 2, intitulat **“Problematika generală a spațiului ca experiență existențială scurtă privire”** pune problema înțelegerii spațiului (și asociat lui, a timpului) dintr-o perspectivă științifică, filozofică, în final fenomenologică și ajunge la o suită de modele de apropiere a acestei noțiuni.

Spațiul, în sens general, este fundamentul, instrumentul și finalitatea arhitecturii. Orice discuție despre arhitectură implică, într-un fel sau altul, o discuție despre spațiu.

Spațiul, în reprezentare științifică, a evoluat conceptual de-a lungul veacurilor. Inițial, spațiul a fost considerat ca fiind absolut, infinit, uniform și imaterial. Ulterior, pe măsură ce cunoașterea științifică a evoluat, s-a ajuns la o relativizare a sa, din ce în ce mai accentuată în raport cu timpul și cu percepția fenomenelor.

Astăzi, vorbim de un singur mediu, cvadri-dimensional, numit și *spațio-timp*. Această aglutinare deschide noi posibilități de modelare a materiei, mono și multi-dimensională, o contopire a interiorului în exterior și invers — banda lui Möbius, sticla lui Klein, suprafața lui Seifert etc.

Spațiul, așa cum este definit filozofic, este un concept care înregistrează o multitudine de interpretări și critici. Vom reține doar disocierea (Platon) între noțiunile de spațiu fizic și spațiu filozofic-metafizic.

Percepția spațiului se realizează într-o dimensiune intimă a conștiinței subiective a fiecăruia, unde există înrădăcinată intuiția *a priori* a spațiului (Kant).

Capitolul 3, intitulat **“Intimitatea și spațiile ei”**, investighează unul dintre poli ecuației și inclusiv relația lui cu un anume spațiu urbanistic sau arhitectural, precum și măsura în care aceștia îl pot defini sau amplifica. În acest sens, depășind etapa definițiilor, abordărilor diverse, relațiilor multiple care se pot face cu alte domenii, capitolul investighează în mod deosebit problematica recuperării intimității, agresate astăzi în toate modurile posibile.

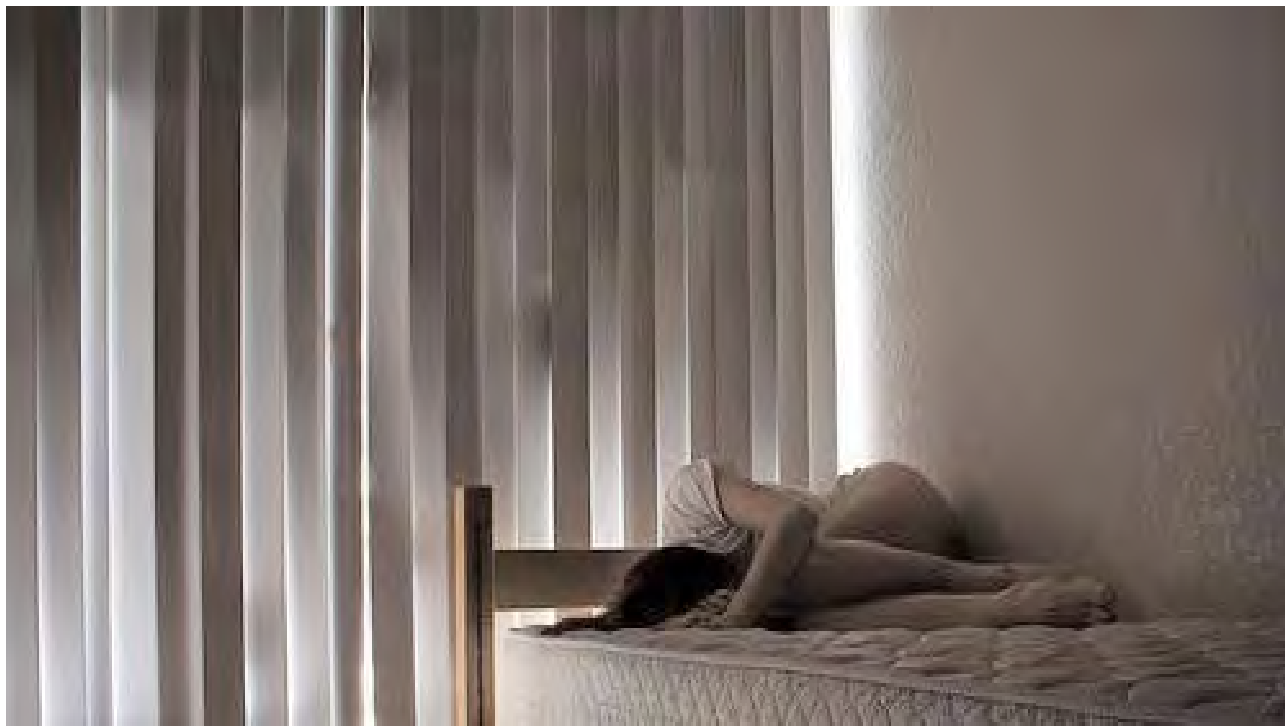
În acest context se afirmă că intimitatea spațială nu se limitează doar la simpla reprezentare a spațiului, ci presupune o raportare mai strânsă, prin luare în posesie și întemeiere (Eliade).

Norberg-Schulz și, mai târziu, Mandanipour, evidențiază un model al spațialității în sfere concentrice, care pleacă din interiorul cel mai profund — sinele — și se întinde către orizontul străin.

Universul intim este așadar, prima secvență, nucleul în jurul căruia lumea ne învâluie, în straturi succesive, din ce în ce mai îndepărtate, din ce în ce mai necunoscute.

Intimitatea spațială este etapa primordială a percepției și raportării individului la spațiu. De aceea, spațiile intimității presupun afirmarea unei posturi identitare puternice în fața restului lumii.

Din tot restul spațiilor existențiale, spațiile intimității se constituie într-un loc singular, mic, ferit, personalizat și pur, unde fiecare poate fi unic și invizibil celorlalți — locuire, locuință. Ele sunt populate cu obiecte care au fiecare o valoare personală și simbolică, dincolo de cea imediat utilitară. Există pentru fiecare o topografie

emoțională a locurilor și lucrurilor proprii.

Spațiile intimității sunt, pentru orice individ, un *teritoriu al afectelor*. Mai mult, ele conferă individului siguranță, liniște și confortul unui mediu, în primul rând, familiar.

De-a lungul istoriei, intimitatea a evoluat ca delimitare, exprimare și cod social. Descrierea universului intim s-a făcut mai degrabă în tăcere, decât rațional și explicit. Cu toate acestea, gândurile și emoțiile, spaimele și mâhnirile cele mai interiorizate au însoțit experiența trăită a oamenilor din cele mai vechi timpuri.

Odată cu emanciparea moravurilor, exteriorizarea anumitor aspecte ale vieții intime a desemnat un nou mod de interacțiune socială, sub forma unei libertăți de exprimare dincolo de barierele sociale.

Istoria intimității este istoria lirică, tăcută, a umanității. Este istoria eliberării morale.

Intimitatea se definește pe **trei paliere distincte: stare, relație, valoare**.

Intimitatea ca stare este eliberare asumată în sine, prin sine — către *lumină* sau, în egală măsură, către *întuneric*. Ea este, totodată, fondul preexistent al ființei, sub forma determinărilor de sex, rasă, etnie, fond genetic etc. și se relevă ca ipostază latentă, omniprezentă în vecinătatea individului. Este sfera intimă care ne ajută să stabilim relațiile proxemice cu mediul care ne înconjoară.

Al doilea palier evidențiază **intimitatea ca relație** — raport al sinelui cu sine (Levinas) și identificare a sinelui prin raportare la *celălalt*, o relație de tip subiect / subiect.

Intimitatea ca relaționare nu se rezumă doar la dimensiunea ei spirituală, ci conține, prin excelență, și ceea ce este visceral, vulgar, fiziologic, sexual, instinctiv, animalic.

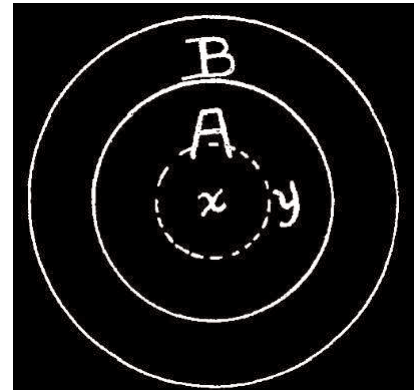
Intimitatea ca relație este exercițiul complet al ieșirii către celălalt — predare și cucerire simultană. Intimitatea ca relație de tip subiect / obiect relevă valoarea vieții, prin importanța pe care obiectul o capătă în câmpul existențial. Obiectul suscită dorință, care la rândul său conține promisiunea unei plăceri ulterioare — mecanism al seducției prin amânarea nedefinită a momentului împlinirii (Levinas).

Intimitatea spațială, ca legătură de tip subiect / obiect se regăsește în termenii discursului despre locuință și locuire, ca fapt fundamental al ființării, *chipul în care muritorii sunt pe Pământ* (Heidegger), atât în sens existențial, cât și metafizic.

Intimitatea spațială, înțeleasă ca decupaj emoțional dar și fizic din spațiul uniform și nedeterminat, poate fi generată, sau, cel puțin încurajată, cu mijloace arhitecturale.

Câteva din trăsăturile care pot potența (sau în sens negativ, inhiba) sentimentul de intimitate al unui spațiu sunt:

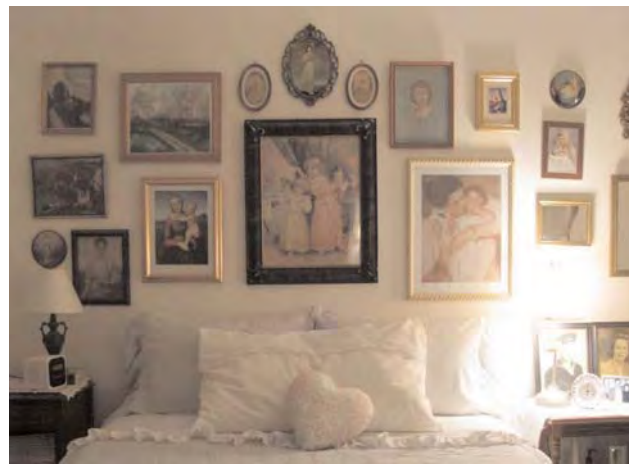
- scara locului / obiectului;
- configurarea de ansamblu (amplasament și planimetrie);
- destinația (funcțiunea) predominantă;
- caracteristicile închiderilor;
- lumina și întunericul;
- liniștea și zgomotul;

- capacitatea de a favoriza însingurarea.
Intimitatea spațială (atât a spațiilor publice cât și a celor private) presupune o discuție distinctă despre forma arhitecturală, pe de-o parte, și despre mijloacele de generare și percepție a formei, pe de altă parte.

Formele arhitecturale pot fi: *insensibile* la intimitate, *purtoare* de intimitate și *generatoare* de intimitate. Respectiv, mijloacele de generare și percepție spațială pot *inhiba*, *atenua* sau, dimpotrivă, *potența* capacitatea unui spațiu de a deveni intim.

Intimitatea spațiilor publice introduce în analiza societății contemporane, posibilitatea de jalonare a unui parcurs devenit confuz, de la rătăcirea în *mass-media* și *cyberspace*, la înrădăcinarea firească în loc.

Capitolul 4, intitulat **“Spațiul public - teme, evoluție, evaluare”**, este simetricul capitolului anterior și investighează cu aceleași metode și din aceleași unghiuri de privire spațiul destinat, în mod preponderent, comunității umane, dar neexcluzând intimitatea, retragerea în sine, meditația. În acest capitol a fost preluată și dezvoltată critica adresată mișcării moderniste, care ignora ideea de spațiu public, operând exclusiv cu volume și cu direcții și prezentând relativa echilibrare a conceptelor și realizărilor datorată mișcării post-moderne. În plus, au fost reluate previziunile *unui nou tip de urbanism*, care are la bază modelele sociale date de “consumism / globalizare” și “dezvoltarea durabilă”.

Despre spațiul public contemporan se poate spune că este marcat mai puțin de caracteristici stabile și mult mai mult de o serie de mutații structurale (Habermas) la care asistăm astăzi în timp real: evoluția tehnicii și a comunicării, transgresiunea publicului în privat și invers, dizolvarea limitelor, emanciparea moravurilor etc.

Spațiul public nu este doar negativul construitului, ci, plasat în cadrul triadei *locuință / spațiu public / loc de muncă*, capătă un înțeles social și spiritual.

Spațiul public este definitiv pentru structura și codurile sociale ale societății care l-a creat și care îl utilizează. El reprezintă un teritoriu al interacțiunilor intelectuale, economice și materiale, dar și afective.

Spațiile publice determină o rețea, raportată la

societatea urbană, în care fiecare spațiu public în parte suscită relații, concepte și trăiri particularizate, într-o multitudine de raporturi și ipostaze în care se pot afla față de utilizatorii lor.

Utilizatorii de spațiu public sunt, în egală măsură și creatori de spațiu. Pe parcursul străbaterii spațiilor publice ei percep și semnifică, contemplează și modifică spațiul în plan material (direct), intelectual, estetic și spiritual.

Spațiul public se definește la intersecția dintre ETHOS (stare de fapt, spirit al momentului) și PAIDEUMA (stare transcendentă, spirit al locului).

Spațiile publice contemporane, fie că vorbim de modelele clasice (strada, piața, peronul de gară) sau de forme noi (micro-urbanism de tip *mall*), se redefinesc după criterii ce rezultă din observația imediată a cutumelor sociale actuale: *superficialitate, suprapunere, densificare, liminalitate, intoxicare, heterotopie* (C. Mihali).

Spațiile publice ale orașelor de azi refuză acceptarea unui panaceu pentru rezolvarea aspectelor negative ale vieții urbane. Soluția poate veni din zona cotidianului care, prin multidimensionalitate și spontaneitate, prin simultaneitate și inedit, conține potențialul estetic, cultural și identitar pentru un urbanism al viitorului.

Capitolul 5, intitulat "Spațiul (public) virtual", dezbate o limită a noțiunii de spațiu public, cel generat pe calculator și de *mass-media*, spațiu care, mai ales pentru anumite generații lipsite de un alt tip de experiență cognitivă, tinde să suplinească mare parte dintre componentele vieții reale, de la afect și cunoaștere, până la socializare sau mișcare-mobilitate. Spațiul public al prezentului se regăsește de fapt și în afara spațiului fizic, în *mass-media* sau Internet, noi forme hibrid de spațiu existențial. În consecință, spațiul public virtual este structural diferit de spațiul public urban.

Spațiu virtual, caracterizat de viteza circulației informațiilor și de cantitatea enormă a acestora, este unul din locurile predilecte de manifestare a relațiilor public / privat și, totodată, redefinesc limitele ce le separă.

Caracteristica principală a spațiului virtual este diversitatea, multiplicată într-o infinitate de ipostaze. Tocmai din cauza caracterului polimorf, spațiul virtual se poate prezenta sub forma unui *mediu universal*, posibilă reconciliere a divergențelor lumii contemporane (etnice, sexuale, culturale, religioase). Spațiul virtual poate fi septic sau toxic, în funcție de informația dezvăluită, precum și de limbajul utilizat în transmiterea acesteia.

Ne-necesitatea prezenței fizice care caracterizează spațiul (public) virtual poate elibera proiecțiile imaginative ale indivizilor asupra lor înșiși — realitate paralelă, rezultat al imaginației, dar și fugă de realitate.

Spațiul virtual are potențial educativ, utilitar, dar și electiv, răspunzând unor nevoi foarte variate.

Spațiului virtual îi sunt caracteristice solitudinea, sociabilitatea sau intimitatea; cu toate acestea, în virtual, există într-o mare măsură riscul alienării.

Spațiului virtual îi lipsește o normare instituționalizată și, până când aceasta va fi definită, există mereu riscul intruziunilor (indiscreții, ilegalități) în domeniul (virtual) privat. Datorită faptului că telescoapează distanțele, spațiul public redefineste problema relațiilor proxemice.

Spațiul virtual este și locul în care se desfășoară, în cea mai mare parte, proiectarea de arhitectură.

Pe lângă eficientizarea lucrului și gestiunea simplificată a informațiilor specializate, pe lângă optimizarea reprezentărilor și simulările condițiilor reale cu care se poate confrunta proiectul, spațiul virtual reprezintă și riscul deprofesionalizării arhitecților.

Creația și invenția de forme și spații noi riscă să fie înlocuite, în *cyberspace*, de multitudinea combinațiilor de formule predefinite (Z. Bogdănescu). *Calitatea* spațiului arhitectural riscă să fie înlocuită de *cantitate* — viteză, eficiență, productivitate.

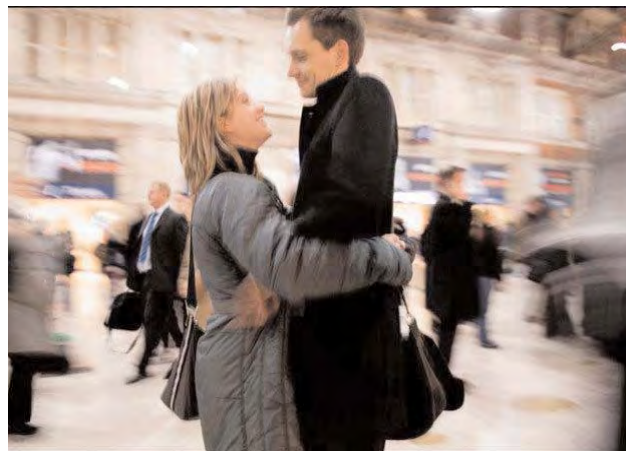
Capitolul 6, intitulat "Intimitatea spațiului public-temporalitate și efemer", încheie parcursul acestei cercetări. Aici se strâng concluziile capitolelor anterioare, făcându-se legătura dintre atributele spațiului public și capacitatea sa de a oferi intimitate. Tot aici se introduce noțiunea de timp urban, aflat astăzi între "temporalitate" și "temporaneitate", noțiuni practic divergente, dar care, împreună,

definesc paradoxurile perioadei pe care o traversăm. Această idee pornește de la faptul că spațiul orașului poate fi descris în termeni de *calitativ vs. cantitativ*. Metaspațialitatea (și calitatea) arhitecturii rezidă în faptul că spațiul arhitectural este cristalizarea unui timp anume, metafizic la rândul său (Assunto). Prezent în momentul percepției, acest timp este încărcat de semnificații emoționale și spirituale. Este timp-*intensitate* și se opune timpului-*extensiune* (Bergson).

Timpul intimității este timp-*intensitate*.

Timpul-*extensiune* este determinat, în sens fizic, tot în cadrul spațiului arhitectural, prin parcurgere și

utilizare curentă. Timp măsurabil, prescriptibil (într-o anumită măsură), acesta este timpul preponderent al existenței cotidiene în spațiul public — este timp-*cantitate*, perceptul ciclic sau liniar.

Timpul-*extensiune* este definitoriu pentru un anumit (tip de) spațiu public și pentru un anumit (tip de) grup de utilizatori citadini. Timpul-*extensiune* nu epuizează însă sensurile spațiului public și timpului cotidian.

Dincolo de proiectare și intuiție, dincolo de prescrieri și studii teoretice, există o dimensiune imprevizibilă a oricărui spațiu locuit și a oricărui moment temporal.

Manifestările spontane care depășesc rutina zilei introduc în spațiul orașului timpul lor propriu, scurt și trecător (M. Crawford), *timp din afara timpului*.

Intimitatea temporară a spațiului public se așează în această categorie de momente singulare, ea este prilej metafizic de introducere în timpul finit a unui timp infinit, aduce *temporalitatea* în *temporaneitate* (Assunto). Intimitatea temporară a spațiului public realizează o suprapunere de ipostaze temporale astfel încât trecutul, prezentul, viitorul, spectacularul și / sau contemplativul devin prezente în teritoriul imediat al experienței.

Fie că este împărtășită cu un *celălalt* individual, fie că

este introspecție, intimitatea spațiului public oferă răgazul privirii dincolo de finitudinea momentului imediat și tranzitoriu. Acest moment privilegiat scrutează limitele existenței și potențialul devenirii (Lefebvre). Are rol de definire identitară a propriei ființe și a ceea ce dorim să fim în raport cu ceea ce suntem.

Intimitatea temporară a spațiului public este eliberare a existenței de finitudinea biologică, în plan temporal și în plan spiritual.

Convocând un *timp-de-dincolo-de-timp* și o *intensitate* de dincolo de *extensiune*, intimitatea temporară a spațiului public transfigurează *spațiul în loc*.

Capitolul 7, intitulat **“Înapoi pe drumul studiului - origini, structură, evoluție, scopuri și concluzii”**, este, în fapt, un rezumat al acestei cercetări, un *making-of* prin care se reiau și accentuează, mai simplu și concis, concepte sau concluzii ale capitolelor lucrării. Dintre ele, atenția se concentrează pe trecerea în revistă a trăsăturilor (arhitectural-urbanistice) care pot activa sau anula senzația/sentimentul de intimitate într-un spațiu anume, precum și pe modul în care toate aceste se pot pulveriza și, într-un final, chiar pierde în noua lume cibernetică sau sub presiuni diverse: publicitate, mass-media, interes financiar, globalizare etc.. Recuperarea intimității devine un gest simbolic al eliberării de aceste presiuni.

În orice *loc public* putem vorbi de intimitate ca semn al libertății identitare asumate temporar.

Bibliografie

- ANDREESCU, I. *Origini spirituale în arhitectura modernă*, ed. Paideia, col. “Spații Imaginate”, București, 2002
- ASSUNTO, R. *Peisajul și estetica*, ed. Meridiane, București, 1986
- ARIES, Ph., DUBY, G. *Istoria vieții private*, ed. Meridiane, București, 1995
- CHASE, J., CRAWFORD, M., KALISKI, J. *Everyday Urbansim*, Monacelli Press, New York, 1999
- ECO, U. *Cinci scrieri morale*, trad. de Geo Vasile, ed. Humanitas, București, 2005
- ELIADE, M. *Istoria credințelor și ideilor religioase*, ed. Universitas, Chișinău, 1994
- HABERMAS, J. *Sfera publică și transformarea ei structurală*, ed. Comunicare.ro, trad. de Janina Ianoși, București, 2005
- HEIDEGGER, M. *Construire, Locuire, Gândire*, în *Originea Operei de artă*, trad. Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, ed. Humanitas, 1995
- LIICEANU, G. *Ușa Interzisă*, ed. Humanitas, București, 2002
- MIHALI, C. *Inventarea spațiului (arhitecturi ale experienței cotidiene)*, ed. Paideia, col. “Spații imaginate”, București, 2001
- MERLIN, P., CHOAY, Fr. *Dictionnaire de l'urbanisme et de l'aménagement*, ed. Presses Universitaires de France, Paris, 2000
- NORBERG-SCHULZ, Chr. *Existence, Space & Architecture*, Praeger Publishers, London, 1971
- NORBERG-SCHULZ, Chr. *Habiter*, ed. Le Moniteur, Paris, 1985
- ORTEGA Y GASSET, J. *Studii despre iubire*, trad. Sorin Marculescu, ed. a 3-a, Ed. Humanitas, București, 2006
- PATOÛKA, J. *Le monde naturel comme probleme philosophique*, Martinus Nijhoff, The Hague, 1976
- PEREC, G. *Especies d'espace*, ed. Galilee, Paris 1974
- SIMMEL, G. *The Philosophy of Money*, Routledge, 2nd edition, London 1990
- ZUMTHOR, P. *Atmosphere*, ed. Birkhäuser DBZ, Basel, 2005